

03-04  
mayıs  
2017

# II. Uluslararası Hacı Bayram-ı Velî Sempozyumu Bildiriler Kitabı 1

## EDİTÖRLER

PROF. DR. ETHEM CEBECİOĞLU

PROF. DR. VAHİT GÖKTAŞ

PROF. DR. AHMET CAHİD HAKSEVER

YARD. DOC. DR. ÖNCEL DEMİRDAŞ

ARŞ. GÖR. DR. MEHMET YILDIZ

ARŞ. GÖR. HARUN ALKAN

ankara  
kalem  
neşriyat

II. ULUSLARARASI  
HACI BACI BAYRAM-I VELÎ  
SEMPOZYUMU BİLDİRİLER KİTABI 1

ankara  
**kalem** TEDRİS EĞİTİM TURİZM SPOR YAYINCILIK BİLGİSAYAR GIDA İTHALAT  
neşriyat İHRACAT SANAYİ VE TİCARET LİMİTED ŞİRKETİ

**EDİTÖRLER**

PROF. DR. ETHEM CEBECİOĞLU  
PROF. DR. VAHİT GÖKTAŞ  
PROF. DR. AHMET CAHİD HAKSEVER  
YARD. DOC. DR. ÖNCEL DEMİRDAŞ  
ARŞ. GÖR. DR. MEHMET YILDIZ  
ARŞ. GÖR. HARUN ALKAN

**YAYIN KURULU**

PROF. DR. ETHEM CEBECİOĞLU  
PROF. DR. MUSTAFA AŞKAR  
PROF. DR. AHMET CAHİD HAKSEVER  
PROF. DR. M. MUSTAFA ÇAKMAKLIOĞLU  
PROF. DR. VAHİT GÖKTAŞ  
YRD. DOÇ. DR. ÖNCEL DEMİRDAŞ  
DR. MEHMET YILDIZ  
HARUN ALKAN  
MURAT İSMAİLOĞLU

**GRAFİK TASARIM**

MUSTAFA NARMANLI

**BASKI YERİ**

72 TASARIM Dijital Basımevi  
Ehlibeyt Mahallesi, Ceyhun Atuf Kansu Caddesi Gözde Plaza Nu:130/25  
Balgat / Çankaya / ANKARA Tel: 444 72 06

**BASKI TARİHİ**

10.11.2017

**ISBN**

978-605-82307-0-5

**YAZIŞMA ADRESİ**

Kalem Eğitim Kültür Akademi Derneği, Hacı Bayram Mah  
Ahiler Sk. No: 3 Altındağ/ANKARA Tel: +90 (312) 311 3380;  
kalemsempozyum@gmail.com

# HACI BAYRAM-I VELÎ'DE "MÜRİD" KAVRAMININ AMELÎ EĞİTİM AÇISINDAN DEĞERİ



PROF. DR. ETHEM CEBECİOĞLU  
Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi

## Özet

Tasavvufî düşüncede mürid, mürşidin gözetim ve kontrolünde olgunluk elde etme yolunda öğrencilik sanatıyla uğraşan kişiyi ifade etmektedir. Etimolojik olarak mürid kelimesi edilgen değil etken olan şahsiyet ve fazilet eğitimine katılan kişidir. Nefsin tezkiyesi ve ruhun tashiyesi ile içe yönelik eğitim sayesinde olgunlaşan bireyin toplum adına ahlakî ve amelî açıdan önemli bir değerdir. Sûfiler, tasavvuf yolundaki müridin mutlaka bir öğretmene ihtiyacı olduğunu dile getirmektedirler. Bayramiyye tarikatının kurucusu Hacı Bayram Veli, tasavvufî öğretileri ile olgun, bir başka deyişle manevî açıdan tekâmül etmiş insan ihtiyacını karşılamak üzere Ankara şehrinin kuzey batısında özellikle gayr-ı Müslimlerin ağırlıklı bulunduğu bölgede antik bir tepe üzerine tekke ve cami inşa etmiştir. O bu müesseselerle zamanındaki insanları amelî açıdan eğitmek suretiyle olgun/kâmil bir toplum meydana getirmeye çalışmıştır.

İşte bu tebliğde, Hacı Bayram-ı Veli'nin yetiştirmek istediği İslam-insanı veya daha doğrusu Kur'an insanının karakter tipinin şekillenmesini mürid kavramı üzerinden anlamaya-anlatmaya çalışacağız.

**Anahtar kelimeler:** Hacı Bayram-ı Veli, mürid, mürşid, nefis, eğitim.

## The Value of 'Murid' Concept for Haji Bayram Wali In Terms of Amali (Practical) Education

### Abstract

Murid in sufi thought describes a person occupied with the art of being a student in attaining maturity under the supervision and control of a murshid. Ethimologically, the word murid explains a person participating into a personality and virtue training not passively but actively. An individual being matured through inward education with the purification of nafs and clarification of soul is an important value for a society morally and practically. Sufis express that a murid on the path of tasawwuf absolutely needs an instructor. Haji Bayram Wali, the founder of Bayramiyyah Tariqa, constructed a dervish lodge and mosque over an antique hill in a region where mostly non-muslims resided in the North of the city Ankara in order to match the needs of spritually matured people. By means of these establishments, he tried to give rise to a matured society through practically educating people of his time.

Hereby in this paper, we will try to understand and explain the configuration of the character of man of Islam or more precisely, man of Quran under murid concept.

**Key words:** Haji Bayram Wali, murid, murshid, nafs, education.

## GİRİŞ

Tarikatlarda mürşid günümüzün tabiriyle tam karşılama da mana olarak yaklaşık rehber, danışmanlık hizmeti veren kişi, öğretmen, uzman, hayatı tanıtan hayat koçu seviyesinde çok yönlü spesifik açılımlar yelpazesine tekabül ederken, mürid kısaca mürşidin gözetim ve kontrolünde olgunluk elde etme yolunda öğrencilik sanatıyla uğraşan kişiyi ifade edebilir.

Mürid, lügatte, irade eden, isteyen, dileyen, meyleden (cansız varlıklar için), bir olayın vukuuna hazırlanan, yaklaşan gibi mana açılımları olan bir kelimedir.<sup>1</sup>

Mürid (rı-vav-dal) kökünden if'âl babında ism-i fâil olarak isteyen anlamına gelir. Etimolojik olarak if'âl babından müte'addî olması yönüyle mürid kelimesi edilgen değil etken olarak şahsiyet ve fazilet eğitimine katılan

1 El-Firuzâbadî, Mecdüddin Muhammed b. Ya'kûb, el-Kâmûsu'l-Muhît, Mısır 1952, cüz: 1, s. 307; Âsım Efendi, Kamûs Tercemesi, İstanbul 1304, c. 1, s. 547.

kişiyi ifade eder. Nefsin tezkiyesi ve ruhun tasfiyesi ile içe yönelik eğitim alan kişinin bu edilgen halini etken, etkileyen anlamında mürid olarak terimlendirilmesi, olgunlaşan bireyin toplum adına artı değer yükleyen etkileyici yönüne işaret eder diye düşünüyoruz. Hint ve Hristiyan mistikleri gibi, ruhbanlığa yönelen mizantropik hayat tarzını benimsemek yerine, aynı anda hem içe (bireysel) hem de dışa (toplumsal) doğru yapılanmayı hedef alan İslam sufilerini, bu yönüyle takdir etmemek elde değildir.

İstilahî olarak, Cüneyd müridi; "ilmin siyasetiyle idare edilen" kişi olarak tarif ederken<sup>2</sup> Serrâc, şu şekilde açıklama yapar:

"Mürid başlangıç hali sağlam; adı, Allah'a (cc) yönelenlerin arasına girmiş, irâdesinin doğruluğuna sâdıkların kalplerinin şahitlikte bulunduğu ancak hal ve makamlara ulaşamamış kişidir. Yani mürid, iradesiyle hâlâ seyre devam etmekte olan kişidir."<sup>3</sup>

Ebû Ali Dekkak ise; müridi açıklarken; şeyhsiz bir mürid, yetiştireni olmadan meyve vermeyen ağaç gibidir. O mürid, tarikatını soluk soluğa alacağı bir üstadı olmadığı için nefsinin boş arzularını terbiye konusunda üstadsız yolunu bulamaz" diyerek<sup>4</sup> tasavvuf yolundaki müridin mutlaka bir öğretmene ihtiyacı olduğunu söyler.

Hacı Bayram-ı Velî'nin (ks) vefatından yaklaşık elli sene sonra Anadolu genelinde cizye ödeyen gayr-ı müslim hâne sayısı 32628 iken, Ankara'da bu rakam 728 olarak görülmektedir.<sup>5</sup>

İnalcık her hanenin nüfusu için beş katsayısını akla daha uygun gördüğü tezinden hareket ederse<sup>6</sup> Ankara'daki gayr-i müslim nüfus sayısını kabaca 3500 (üç bin beş yüz), Müslüman nüfusu genelde yüzde altmış veya yetmiş oranlarındadır. Bu hususu göz önünde tutarsak Hacı Bayram-ı Velî'nin (ks) yaşadığı dönemde Ankara'da Müslüman hane sayısının 2500 civarı olduğunu söyleyebiliriz. Bu durumda Ankara'daki o dönem Müslüman nüfusunun 11000-12000 ve gayr-i Müslimlerle beraber toplam 15000 civarında olduğu kanaatine varabiliriz.

2 Kuşeyri, er-Risaletü'l-Kuşeyriyye fi İlmi't-Tasavvuf, Mısır 1379/1959, s. 102.

3 Ebu Nasr Serrac et-Tusî, Kitâbü'l-Lüma', nşr: Abdülhalim Mahmud ve Taha Abdülbaki Sürür, Bağdad 1960, s. 417.

4 Kuşeyri, age., s. 197.

5 Halil İnalcık, Osmanlı İmparatorluğunun Ekonomik ve Sosyal Tarihi, Eren Yay., İstanbul 2004, c. 1, s. 61-62.

6 Aynı eser, s. 63; İnalcık o dönem Müslüman nüfusunu: 5300000 olarak, Hristiyan, Yahudi unsurlarını da 433000 olarak tespit eder.

Bugün için büyük olmayan bu nüfus yapısı içinde Hacı Bayram Veli'nin (ks) şehrin olgun insan ihtiyacını karşılamak üzere gayr-ı Müslimlerin ağırlıkla bulunduğu şehrin Kuzey Batısındaki antik bir tepe üzerine tekke ve camisini inşâ etmesi düşündürücüdür.

Mültikültürel toplumlarda baskın kültür ve medeniyetin gücünü koruması için bu tür eğitim ve kültür müesseselerinin inşası sosyo-kültürel stratejik açıdan büyük önem arzeder. Kaçınılmazdır. Çünkü bu tür müesseselerden yetişen örnek insanlar, akılları ve kalpleri ile toplumu etkiler ve peşlerinden sürüklerler.

Hacı Bayram-ı Veli (ks) zamanında insan inşası için kurulan bu müessesenin ifade ettiği mana boyutlarından biri, belki de birincisi bizce bu olmalıdır.

İşte bu noktada Hacı Bayram-ı Veli'nin (ks) yetiştirmek istediği İslam-insanı veya daha doğrusu Kur'an insanı (homo-Coranicus) karakter tipinin konfigürasyonunu/şekillenmesini mürid kavramının açılımı üzerinden kısaca mütevâzîâne olarak anlamaya-anlatmaya çalışacağız.

### a) Mürid, Mürşidine Karşı Sevgi ve Saygıyı Korumalı

Bilmek ve olmak üzerine inşa edilen eğitim-öğretim, ikili münasebet olarak öğreten ve öğrenen arasında kompleks bir yapıyı gerekli kılar. Bu yapı saygı ve sevgi üzerine kurulursa verilen eğitim-öğretim ameliyesinin verimlilik yüzdesini olumlu yönde etkiler. Yani eğitimde kalitenin yükselmesine yol açar.

Tarikat eğitiminde de mürid, mürşidine karşı sevgi ve saygıda kusur etmemelidir. Çünkü tasavvufî eğitim ve öğretimde bilmek-olmak hemen hemen aynı manaya gelir. Bunun için talebenin öğretmenden kalben, ruhen ve aklen etki alıp şekillenmesi hiç şüphesiz aradaki bu sevgi-saygı iletişiminin sağlıklı işlemesine bağlıdır.

Damadı ve müridi Eşrefoğlu Rumî<sup>7</sup> ile Hacı Bayram-ı Velî (ks) arasında geçen bir olay, bu hususu bir nebze vuzuha kavuşturur niteliktedir:

Bir gün Eşrefoğlu Rumî (ks) izin istemeden şeyhi Hacı Bayram-ı Velî'ye (ks) dünyevî bir konuyu arz eder, ancak ondan şu karşılığı alır: "Çok söyleme küstahlık olur. Sen edepsiz olursun. Şeyhler huzurunda müridlere çok söylemek ayıp olur!"

7 Kasım Kufralı, "Eşrefiyye", İA, c. 4, Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, İstanbul 1976.

Bu uyarıdan sonra Eşrefoğlu Rumî (ks) şu açıklamayı yapar:

“Ondan sonra şeyh huzurunda bir şey söylemedim. Meğer (ancak) vakıa (bir tür rüya) söyleyeydim. Onu dahi edeple ve korkuyla derdim.”<sup>8</sup>

Hacı Bayram-ı Velî'nin edep ve saygı paradigması üzerine inşa etmek istediği mürid karakter yapısı çok dinleyen, az konuşan bir niteliğe işaret eder ki, Kur'an-ı Kerim'de Semi' ismi Basir'den ve Alim'den önce gelir. Ve anlamaya-olmaya giden yol konuşmaktan değil, dinlemekten geçer: “Eğer kulak verip dinleyip anlasaydık, bu yakıcı azaba düşer olmazdık.”<sup>9</sup> Ayette, dikkat edilirse duymak, duyarlı olmak akletmenin öncülü olarak zikredilmektedir. Duymanın ilmin başlangıcı olması sebebiyle, kulak ve duyma, eslâfımızın birincil eğitim-öğretim metodu olmuştur. Daha doğru deyişle, İslam medeniyeti, temeli itibariyle duyma, duyuş, duygu iç yapılanması üzerine kurgulanmıştır.

Ve esasen hikmet, susmakla başlar.

Eğitim psikolojisi açısından öğrenci-öğretmen arasındaki saygı merkezli sevginin, öğretmeni öznelştirmeye ve ondaki hallerle hallenmeye yol açması kadar, saygı-sevgi unsurunun merkeze alınmadığı öğrenci-öğretmen ilişkisinde öğretmenin nesnelleştirdiği bir eğitim yapısında, öğrenci bazında başarının düştüğü gerçeğini göz ardı etmemek gerekir.

Tasavvuftaki bu edep ve saygının sınırları Peygamber Efendimiz (sav) merkeze alınarak çizilmiştir. Dinleme konusunda, Peygamber Efendimizin (sav) ashaba susmaları yönünde bir hayli telkinleri vardır: Mesela; “susan kurtulur”<sup>10</sup> hadisi buna örnektir.

Ayrıca ayette Hz. Peygamber'e (sav) karşı sesin yükseltilmemesi, yoksa yapılan salih amellerin hepsinin silineceği<sup>11</sup>, izin alınmadıkça yanına girilmemesi<sup>12</sup> gibi muşeret merkezli davranış modlarından hareketle, tasavvufî eğitimde çok sayıda adap ve saygı kuralları belirlenmiştir.<sup>13</sup>

Özellikle şu ayet-i kerime ile sükût tasavvufî eğitim-öğretimine referans olmuştur. “Ey inananlar! Size açıklanınca hoşunuza gitmeyecek şeyleri sormayın. Kur'an indirilirken onları sorarsanız, size açıklanır. (Ama

8 Eşrefoğlu Rumî, Müzekki'n-Nüfûs, Divan Yay., İstanbul 1976, s. 597.

9 el-Mülk, 67/10.

10 Kütüb-i Sitte, Ebu Hureyre, h. no: 5910.

11 El-Hucurat, 49/2.

12 El-Hucurat, 49/4.

13 Muhammed b. Abdullah Hani, Adap, çev.: Ali Hüsrevoğlu, İstanbul 1998, s. 152-156.

üzülürsünüz.) Allah sorduğunuz şeyleri affetmiştir. Allah bağışlayandır. Alîmdir. Sizden önce bir millet onları sormuştu. Sonra da o sordukları sebebiyle (aldıkları cevabı beğenmedikleri için) kâfir oldular.”<sup>14</sup>

Hatta Hacı Bayram-ı Velî’den (ks) bu ikazı alan Eşrefoğlu Rumî daha sonra eserinde bu saygısızlığın “merdud” olmakla sonuçlanacağını söylemiştir.<sup>15</sup>

Bizzat Hacı Bayram-ı Velî (ks) Ankara’da Kara Medresede müderris iken mantık, kelim, felsefe, vs. gibi aklî ilimlerle meşgul, rasyonalist seviyede bir zihniyet dünyasının insanı iken, elli yaş civarında ruh ve kalp dünyasının insanına arz-ı teslimiyet etmesi ve şeyhi Ebu Hamidüddin-i Aksarayî’nin (ks) ölene kadar hizmet için yanından ayrılmaması, onun öğretenine olan sevgi ve saygısının boyutlarını gösterir.<sup>16</sup>

Modern eğitimde sevgi-saygı, mekanik bir yapıya yani içi boş, kuru bir şekle indirgendiği için, bilgili insanın, insanî kalite boyutunda çoraklaşma ve yozlaşmaya maruz kaldığı görülüyor.

## b) Hizmet

Mürid, yol alabilmek için kendini hizmete adanmalıdır. Bu hizmet, şeyhinin şekillendireceği plan üzere cereyan etmelidir. Çünkü her insanın yapısını geliştirecek hizmet türü ne ise mürşid o doğrultuda müridini yönlendirir. Eğitimde sayısalcı bir kafa yapısının sözelci yapıda yer alması, sözelci olanın da sayısalcı bir eğitim yapısında yer alması, sonuç olarak hiç şüphesiz öğrenciyi kilitler, tekâmülüne engel olur. Aynı durum hal eğitimi veren tasavvuf terbiyesi için de geçerlidir. Yani tasavvufta kişiye özgü eğitim büyük önem arz eder.

Üniversite (medrese) hocalığı yapan Mevlânâ Halid-i Bağdadî’nin şeyhi Abdullah Dihlevî (ks) tarafından, kendisi tekâmül etsin diye temizlik yapmakla görevlendirilmesi<sup>17</sup> ile Üftade Hazretlerinin Bursa Kadısı Hüdâî’ye sokaklarda ciğer sattırmasının<sup>18</sup> arka planında hep bu

14 Maide, 5/102.

15 Eşrefoğlu, Müzzekki’n-Nüfûs, s. 595.

16 Ethem Cebecioğlu, Hacı Bayram-ı Velî ve Tasavvuf Felsefesi, (Basılmamış doktora tezi) AÜİF, s. 83-96.

17 Muhammed b. aBdullah el-Hânî, el-Behcetü’s-Seniyye, Adab, çev.: Ali Hüsrevoğlu, Erkam Yay., İstanbul 2001, s. 108.

18 Mustafa Özdamar, Aziz MAhmed Hüdâî, Kırkkandil yay. İstanbul 2001, s. 10.



tür kilitlenmelerin kırılıp insan-ı kâmil olma yolunda müridin önünün açılması görülür.

Hacı Bayram-ı Velî (ks) ailesiyle birlikte Ankara'yı terki ile geri dönüşü arasındaki (1400-1413) on dört sene tasavvufî kişiliğinin inşası için sürekli Ebu Hamidüddin'in yanında bulunması da dikkat çekicidir.<sup>19</sup> Onun, Kayseri, Bursa, Hac Yolculuğu, Aksaray gibi farklı yerlerde sürekli hizmet hareketliliği yaşaması, şüphesiz kişiliğinin tekâmülünde önemli bir etken olmuştur.

Müridlerini hep el emeğiyle geçinmek üzere zanaata, ziraata, ilme, insanlara çok yönlü hizmete yönlendirmesiyle, onun çizmeye çalıştığı mürid profilini standardize etme çabası görülür. Mesela Lutfullah Efendi, meslek olarak inşaat, imar hizmetindeyken<sup>20</sup> Akşemseddin'i İskilip, Evlek'de değirmencilik yapmaya yönlendirmişti.<sup>21</sup> Baba Nahhâsî bakırcılıkla<sup>22</sup> Akbiyık Meczip da ticaretle meşgul olmuştu<sup>23</sup> ve nihayet bizzat kendisi II. Murad tarafından vakfedilen arazide müritleriyle burçak yetiştirip el emeğiyle geçimini temin etmiştir.<sup>24</sup>

Bilginin eylemle buluşması, yani sırf teoride kalmayıp o bilgiyi aksiyona dönüştürmek, eğitimde irfan sıçramalarına, olgunlaşmaya yol açar. Günümüz branş eğitimi sisteminde teorik derslerin yanı sıra çeşitli metodlarla pratiklere yer verilmesi, esasen tasavvufî eğitimde "hizmet" olarak nefsanî tekamül için yüzyıllardır uygulanan bir eğitim prensibiydi.

### c) Müridin Mürşidine Tam Teslimiyeti

Bilindiği gibi bir insanın eğitim amacıyla başka bir insana teslim olması ve bu reel teslimiyetin de üzerinde kulun kendini Allah'a (cc) teslim etmesinin arka planında, o kişinin, kendi egosu ile yüzleşip onu aşabilmesi başarısı vardır. Çünkü teslimiyette ego, benlikten önce kendinden vazgeçmesi gerekir. Bir kalpte ikisi bir arada yaşayamaz. Ya ego ya da benlik kalmalıdır. Ego bir kez teslimiyeti öğrenirse artık teslimiyet

19 Ethem Cebecioğlu, Hacı Bayram-ı Velî ve Tasavvuf Felsefesi, (Basılmamış doktora tezi) AÜİF, s. 89-97.

20 Mehmet Mecdi, Şakâyıku'n-Numaniyye, s.96.

21 Vassâf, Sefîne, s. 265.

22 Bursalı Tahîr, Hacı Bayram-ı Velî, s. 5; Vassaf, Sefîne, s. 262.

23 Vassâf, Sefîne, s. 275; Taşköprü, Şakayık, s. 66.

24 La'lizâde Abdülbaki, Melamiyenin Ananesi, s. 18; Vassâf, Sefîne, s. 257.

yönetimi ele alır.<sup>25</sup> Biz egosuyla yüzleşip, onu aşabilenlere, nefsini tanımış insan diyoruz.

Mürşide teslimiyet, aslında Allah'a ve Resulüne karşı gerçekleştirilecek gerçek itaat ve teslimiyetin hazırlık yani giriş mahiyetindeki bir eğitimidir.

Hacı Bayram-ı Velî'ye (ks) göre müridin tekâmülü için mürşidine tam teslim olması gerekir. Bu teslimiyetin argüman olarak dayandığı kaynak Kur'an-ı Kerim'deki Hz. Musa-Hz. Hızır yolculuğunda yaşananlardır.<sup>26</sup>

Hacı Bayram-ı Velî'ye (ks) göre tam teslim olanın tekâmülü çok çabuk olur.

Akşemseddin'in (ks) Hacı Bayram-ı Velî (ks) tarafından kişisel manevi eğitim açısından halvete konulması, orada çok ağır bir riyazet<sup>27</sup> çıkarıp 3-4 ay gibi kısa bir zamanda başarı elde etmesiyle hilâfete nail olması dikkate şayan bir husustur. Hacı Bayram-ı Velî (ks) asıl adı Muhammed olan Akşemseddin'e bu başarısı karşısında "Beyaz bir insan olan Zeyd'den insan cinsinin karanlıklarını, lekelerini söküp atmakta güçlük çekmedin, aciz kalmadın." diyerek ona Akşemseddin ismini verir.

Uzun yıllar Hacı Bayram-ı Velî'nin (ks) yanında kalmalarına rağmen olgunlaşamayıp hilafete mazhar olamayan diğer dervişler, bu olay karşısında anlayış kilitlenmesi yaşar ve bu hızlı olgunlaşmanın hikmetini sorarlar. Hacı Bayram-ı Velî de (ks) onlara şu cevabı verir:

"Bu bir zeyrek (akıllı-zeki) bir köse imiş. Her ne kim gördü ve işitti, (hemen) inandı. (soru sormadı) hikmetin(i) sonra kendi bildi. Ama bu kırk yıldan berü hizmet eden dervişler, gördüklerin ve işittiklerin(in) hemen hikmeti ve aslını sorarlar."<sup>28</sup>

Hacı Bayram-ı Velî (ks) bu cevapla, teslimiyetin tekâmülü hızlandırdığına işaret ediyor. Zahirî ilimlerde soru talebeyi tekâmül ettirirken, manevî eğitimde susmak tekâmül ettirir.

Akbıyık Meczub da başlangıçta Hacı Bayram-ı Velî (ks) tarafından halvete konular, tıpkı Akşemseddin'e uyguladığı gibi. Ancak Akbıyık Meczub halvet sırasında ne kadar uğraşsa da mal-mülk sevgisini gönlünden

25 Vaughen-Lee, F., *Path Beyond Ego*, Los Angeles 1980, s. 154.

26 *El-Kehf*, 60-82.

27 Emir Hüseyin Enîsi, *Kitâb-ı Menakıb-ı Akşemseddin*, Süleymaniye, Hacı Murad, no: 4666, v. 46a.

28 Aynı eser., v. 5b-25a.

bir türlü atamaz. Hacı Bayram-ı Velî (ks) halvet hüccesine sürekli gelir gider, ona bu sevgiyi terk etmesi yönünde telkinlerde bulunur. Ancak bütün bu çabalar sonuçsuz kalır. Netice itibariyle Hacı Bayram-ı Velî (ks), Akbıyık'a:

“Evladım! Mademki dünyadan geçemiyorsun. Bizi terk et. Sana izin. Benimle münasebetin münkatıdır (kesilmiştir).” diyerek ona yol verir.

Ancak daha ileri tarihlerde Akbıyık tekrar dergâha dönerek, başarısız kaldığı sınavda başarı göstererek çabalarını hilafetle taçlandırır.<sup>29</sup>

Bu olayda da teslimiyet noksanlığının hedefe varmayı akâmete uğrattığını görüyoruz.

Hacı Bayram-ı Velî (ks) eğitim sırasında başarısızlığa kesinlikle prim vermemiştir.

Teslimiyet eğitimi, kanunlara uyma, kadere boyun eğme, nefse ağır gelen ibadetleri yapma, eza ve belalara katlanma ve hizmet gibi dünyevî ve uhrevî hayatın temel eksenine büyük oranda katkı sağlayacak derecede öneme sahip bir karakter yapısının oluşmasına katkıda bulunur.

Sözün özeti: Hacı Bayram-ı Velî Hazretleri (ks) müridin eğitiminde teslimiyetini; kozmik merkezli varoluşun anlaşılmasında ve gerçekleşmesinde en temel öğelerden biri olarak görür. Kalbî bağlılık, teslimiyet açısından çok mühimdir. Eğitimde bilmeyenin bilene tam anlamıyla teslim olması, hedefe ulaşmayı kolaylaştıran bir faktördür.

#### d) Mürid Olmanın Mutlak Sosyal Eşitliği

Geneli itibariyle tasavvufta, özeli itibariyle Hacı Bayram-ı Velî'nin (ks) tasavvuf anlayışında kadın, erkek bilim insanı, fakir, zengin, bürokrat, iş adamı, asker, devlet başkanı, köylü, vs. herkes mürid olabilir. Tarikatlar, Osmanlıları tarihte dinamik bir yapıya kavuşturmak üzere tüm sosyal tabakalardan bünyelerine öğrenci yanî mürid kabul edip insanlık boyutunda parasız hizmet vererek onlara kalite kazandırmışlardır.

Mesela, şeyh Ulvan-ı Şirazi,<sup>30</sup> Akşemseddin-i Velî,<sup>31</sup> Eşrefoğlu

29 Vassâf, Sefine, s. 275; Taşköprüzade, Şakâiku'n-Numaniyye, s. 66; Hasan Kamil Yılmaz, Aziz Mahmud Hüdayi, Erkam Yay., İstanbul 1990, s. 174.

30 Vassaf, Sefine-i Evliya, s. 264.

31 Taşköprüzâde, Şakâyık, s. 141; Sadık Vicdanî, Tomar-ı Turuk-ı Aliyye, s. 35.

Rumî<sup>32</sup> (ö.1493), Molla Zeyrek,<sup>33</sup> Yazıcıoğlu Ahmed Bican,<sup>34</sup> Yazıcıoğlu Muhammed<sup>35</sup> ilim adamıdır. Akbıyık Meczub Sultan,<sup>36</sup> Baba Nahhasî-i Ankaravî, Bıçakçı Ömer Dede ise tüccardırlar.

Ancak şu hususa dikkat çekmekte fayda var: Hacı Bayram-ı Velî'nin halifelerinin çoğunluğu bilim adamıdır. Ayrıca o, eser vermek yerine çok sayıda insan-ı kâmil yetiştirme yoluna gitmiştir. O, daha çok, insan yetiştiren insan yetiştirmiştir.

Her insan Allah'ın (cc) halifesi ve eşref-i mahlûkattır. Ve her insan eğitilebilir donanımdadır. Günümüz eğitimindeki gelişmeler, tasavvufî alandaki bu tekâmüle varabilmiştir. Her kalitede insanın eğitilebilirliğini, mürşid-i kâmiller çeşitli metodlarla tekkelerde sağlamaya çalışmışlardır. Güzel ahlak kodlamasını ruhlara ince bir işçilikle işlemişler, güzel ahlak davranışlarını, alışkanlık olarak amelî ahlak usulleriyle müridlerine kazandırmışlardır.

### e) Mürid Kabiliyetliyse Başka Şeyhlere Gönderilmeli

Bilindiği gibi insan, Allah tarafından bildiğimiz veya bilemediğimiz, fitratla irtibatlı olmak üzere pek çok “potansiyel kabiliyetler”le donatılmıştır. Esası itibariyle bu kabiliyetlerimiz “beş ilahi hazret” dediğimiz mertebe-i vücudda taayyün-i sani'deki a'yân-ı sâbitelerden feyiz alır, beslenir. İşte bu yüzden bildiğimiz kabiliyetlerimizi kullanmaya çalışırız ve bunun hesabını da ilahî huzurda vermek isteriz. İşte bildiğimiz/farkında olduğumuz potansiyellerimizin dışında, açığa çıkmayı bekleyen/kinetize edilmeye hazır potansiyellerimize tekâmül boyutunda yükselme ve insan-ı kâmil olma çabamız, aynı zamanda yaratılış gayemizdir.

Pir Hacı Bayram-ı Velî (ks) Hazretlerinin, damadı Eşrefoğlu Rumî Hazretlerini bu yönden yeni kabiliyetlerini ortaya çıkarmak üzere, Hama'daki Hüseyin-i Hamevî Hazretlerine göndermesi dikkat çekici bir örnektir.

Bursa'da Çelebi Sultan Medresesi'nde mürid/asistan olan Eşrefoğlu,

32 Trimmingham, J. Spencer, The Sufi Orders in Islam, s. 78; Kufralı, Kâsım, “Eşrefiyye” maddesi İA.

33 Taşköprüzâde, Şakâyık, s. 74.

34 Vassaf, age., s.274; Gibb, Ottoman Poetry, s. 390.

35 Sarı Abdullah Efendi, Semerâtu'l-Fuad, s. 238.

36 Katip Çelebi, Keşfu'z-Zunun, İstanbul 1360, I., 455.

Emir Sultan'ın işaretiyle Hacı Bayram-ı Velî'ye (ks) gider<sup>37</sup> (1420) ve ona hem mürid hem de damad olur. Seyr u sülûkunu tamamlar, hilafet icâzetini alır ve memleketi İznik'e neşr-i tarikat için gönderilir. Ancak Eşrefoğlu tam olarak kemâle erip ermediği konusunda tereddüde düşer. Bu durumu Hacı Bayram-ı Velî (ks) Hazretlerine açar. Hacı Bayram-ı Velî (ks) durumu kontrol ettikten sonra, onu Hama'da bulunan Abdülkadir Geylanî Hazretlerinin (ks) torunlarından Şeyh Hüseyin-i Hamevî'ye gönderir.<sup>38</sup>

Eşrefoğlu, Kâdirilik meşrebinde de çok geçmeden tekâmül ederek, açığa çıkmayı bekleyen arkelerini, a'yân-ı sabitedeki fitrî yapısındaki potansiyel kabiliyetlerini kinetize eder. Böylece bir insan olarak kemale/olgunluğa ermiş yapısıyla, ileri doğru yapılan bu ruhî sıçrama, insanlık adına pozitif bir değer inşasına işaret eder ki, o da kul olan insan-ı kâmindir.

Modern eğitimdeki ihtisaslaşma yönündeki gelişmeler, insan varoluşunun tekâmüle olan hayranlık ve aşkının tezahüründen başka bir şey değildir. Yani aynı alanda daha ileri derinlikleri yakalamak kulluk/insanlıkta zirve noktayı gösterir.

#### f) Mürid İnşâ Edendir, Yıkan Değil

Eğitimin amacı, bilmek ve olmakla, insanın ezelde Allah tarafından kendine lütfedilmiş potansiyellerin kabiliyeti oranında tahkik ile tahakkuk ettirmesi, yani insan-ı kâmilî inşâ etmektir. Bugün Anglo-sakson seviyesindeki eğitimle maalesef Japonya'ya atom bombası atarak, çoluk, çocuk, suçlu, suçsuz, pek çok insan öldürebilen bir insan yapısıyla, insanı maddeye indirgeyen bir insan yapılanması, reddedilemez bir gerçektir. Bir de ışığını Allah'tan, Kur'an'dan ve Hz. Resulullah'tan (sav) alan tasavvufî hazret-i insan inşâ eden İslam insanı var. Anglo-sakson eğitimde insanın yıkıcı arkelerinin inşasına karşılık, İslamın yapıcı arkeleri/fitratı inşâ etmesi söz konusudur.

Hacı Bayram-ı Velî (ks) Hazretleri, insanın kemâlata kavuşması yolundaki faaliyetlerini, kompleks bir şehir metaforu üzerinden anlatarak, olgun insanı medineye yani medeniyete ve inşaata/artı değer üretmeye yönlendiriyor. Yani o, insan ve medeniyeti aynı kap içinde harmanlıyor.

37 Şinasi Çoruh, Emir Sultan, Tercüman 1001 Temel Eser, İstanbul ts.,s. 191-192.

38 Kasım Kufralı, "Eşrefiyye", İA: Ayr. Bkz., Vassaf, Sefine, s. 261.

İslam insanı ile medenî insan ayniyeti, bireysel ve kolektif tekâmüle aynı anda işaret ediyor. İnsan toplum için olursa toplum da insan için olur, gerçeği Hacı Bayram-ı Velî'nin (ks) şehir/medine ve medeniyet referansı, şu şiiriyle çok güzel bir şekilde dile getirilmiştir.

Çalabım bir şar yaratmış, iki cihan âresinde  
Bakıcak dîdar görünür, ol şârın kenaresinde

Nâgehan ol şâra vardum, âni ben yapılır gördüm  
Ben dahi bile yapıldum, taş u toprak âresinde

Şâkirdleri taş yonarlar, yonup üstada sunarlar  
Tanrının adın anarlar, her bir taşın pâresinde

Ol şardan oklar atılır, gelür sineme dokunur  
Âşıklar cânı satılır, ol şârın bazâresinde

Bu sözümlü ârifler anlar, cahiller bilmeyup tanlar  
Hacı Bayram kendi banlar, ol şârın minâresinde<sup>39</sup>

Şiirde gönlün şehre benzetilmesi, orada Allah'ın görülmesi, o gönlün süblime olup latifleşip Allah'ın rengini alması, şehrin taş-toprak, celal-cemal yapısı içinde inşa edilmesi, ilahî aşk okuna uğranması, sevgili uğruna kanın, canın feda edilmesi ve sonunda o şehrin merkezindeki Hacı Bayram-ı Velî'nin (ks) Hz. İbrahim'in Kâbe'ye çıkıp "ezzin fi'n-nâs" emriyle tüm insanları Allah'a çağırıldığı gibi çağırması ve nihayet insanlara ve insanlığa faydalı bir kâmil insanın zuhuru, eğitimin amelî değeri açısından artı değer üreten bir yapıya ve yapılanmaya işaret eder.

Kanaatimizce, günümüz modern eğitiminin, bilgiyi verip bilgi ahlakı ve sorumluluğunu vermemesi veya verememesi sebebiyle, tasavvufî eğitimdeki bu zirveyi yakaladığı söylenemez.

39 Ethem Cebecioğlu, Hacı Bayram-ı Velî, s. 124-125.

## Kaynakça

- Abdülkerim Kuşeyrî, *er-Risaletü'l-Kuşeyriyye fi İlmi't-Tasavvuf*, Mısır 1379/1959.
- Âsım Efendi, *Kamûs Tercemesi*, İstanbul 1304, c. 1.
- Bursalı Tahir, *Hacı Bayram-ı Velî*,
- Cebecioğlu, Ethem, *Hacı Bayram-ı Velî ve Tasavvuf Felsefesi*, (Basılmamış doktora tezi) AÜİF.
- Ebu Nasr Serrac et-Tusî, *Kitâbü'l-Lüma'*, nşr: Abdülhalim Mahmud ve Taha Abdülbaki Sürûr, Bağdad 1960.
- El-Firuzâbadî, Mecdüddin Muhammed b. Ya'kûb, *el-Kâmûsu'l-Muhît*, Mısır 1952, cüz: 1.
- Emir Hüseyin Enîsî, *Kitâb-ı Menakıb-ı Akşemseddin*, Süleymaniye, Hacı Murad, no: 4666.
- Eşrefoğlu Rumî, *Müzekki'n-Nüfûs*, Divan Yay., İstanbul 1976.
- Gibb, Ottoman Poetry,
- Hüseyin Vassaf, *Sefîne-i Evliya*, .
- İnalcık, Halil, *Osmanlı İmparatorluğunun Ekonomik ve Sosyal Tarihi*, Eren Yay., İstanbul 2004.
- Katip Çelebi, *Keşfu'z-Zunun*, İstanbul 1360, I., 455.
- Kufrah, Kasım, "Eşrefiyye", *İA*, c. 4, Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, İstanbul 1976.
- La'lizâde Abdülbaki, *Melamiyyenin Ananesi*, .
- Mehmet Mecdi, *Şakâyiku'n-Numaniyye*, .
- Muhammed b. Abdullah el-Hânî, *el-Behcetü's-Seniyye*, çev.: Ali Hüsrevoğlu, Erkam Yay., İstanbul 2001.
- Özdamar, Mustafa, *Aziz Mahmud Hüdaî*, Kırkkandil Yay. İstanbul 2001.
- Sadık Vicdanî, *Tomar-ı Turuk-ı Aliyye*, .
- Sarı Abdullah Efendi, *Semerâtu'l-Fuad*, .
- Şinasi Çoruh, *Emir Sultan*, Tercüman 1001 Temel Eser, İstanbul ts.
- Taşköprüzade, *Şakâiku'n-Numaniyye*, .

Trimingham, J. Spencer, *The Sufi Orders in Islam*, .

Vaughen-Lee, F., *Path Betond Ego*, Los Angeles 1980.

Yılmaz, Hasan Kamil, *Aziz Mahmud Hüdayi*, Erkam Yay., İstanbul 1990.